

Factotum

Van Charles Bukowski verschenen bij uitgeverij Lebowski ook

Pulp

Postkantoor

Vrouwen

Fuck Machine & en andere verhalen van alledaagse waanzin

Kind onder kannibalen

Aantekeningen van een vieze oude man

De laatste nacht van de aarde (poëzie)

Charles Bukowski

Factotum

VERTAALD UIT HET AMERIKAANS
DOOR DIEDERIK VAN DEN ABEELE

MET EEN VOORWOORD VAN
THOMAS HEERMA VAN VOSS

Lebowski Publishers, Amsterdam 2014

Oorspronkelijke titel: *Factotum*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Black Sparrow Press, 1984

© Charles Bukowski, 1984

© Vertaling uit het Amerikaans: Diederik van den Abeele, 1989
(geheel herzien 2014)

© Voorwoord: Thomas Heerma van Voss, 2014

© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2014

Omslagontwerp: Dog and Pony

Auteursfoto: Mark Hanauer

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 2209 6

ISBN 978 90 488 2210 2 (e-book)

NUR 302

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van Dutch Media Books bv

De kracht van de herhaling
Thomas Heerma van Voss

Het werk van Charles Bukowski heeft me lang tegengestaan. Wat ik vooral slecht verdroeg was de zweem van rebellie die eromheen hing. Als Bukowski werd genoemd, gebeurde dat meestal niet tijdens literaire praatprogramma's of tijdens debatavonden, maar in hippe zaaltjes vol zelfverkleerde rebellen die ervan droomden de wereld ooit te veranderen, of op donkere podia waar beginnende auteurs hun fantasieloze seksproza voorlasen. Het stond me tegen hoe vaak Bukowski in zulke gevallen als voorbeeld werd genoemd. Sommige kennissen die de televisieserie *Californication* hadden gezien, begonnen plotseling ook vol bewondering over drinkende en losbandige schrijvers te praten, waarbij ze vroeg of laat altijd uitkwamen bij Bukowski. Steeds sterker bekreep me het idee dat zijn reputatie zichzelf in stand hield. Bovendien was ik bang dat iemand die in de jaren zeventig onstuimig en gedurfd schreef, naar moderne maatstaven weinig verrassend zou blijken te zijn. Zoals er van klassieke, oude actiefilms tegenwoordig meestal niet veel meer overblijft dan een opeenvolging van onbeholpen, spanningsloze achtervolgingsscènes, zo vreesde ik dat de rebelsheid van Bukowski nu vooral ouderwets en braaf zou aanvoelen.

Het heeft betrekkelijk lang geduurd voordat ik iets van hem las. In een Amsterdams antiquariaat kwam ik toevallig een boek van hem tegen. Het zag er oud en stoffig uit. Het omslag was lichtgrijs en werd deels gevuld door een vervreemdend, grafisch vormgegeven vierkant. Op de achterkant stond helemaal niets: geen titel, geen plot, geen auteursfoto. Om de een of andere reden sprak die kaalheid me heel erg aan. Ik kocht het boek en begon thuis direct

te lezen. Al na een paar bladzijden raakte ik overtuigd door de stijl, sober en zonder lange uitweidingen, maar nergens gemakzuchtig. Onder die onopgesmukte oppervlakte school namelijk een zeldzame doorleefdheid, een wereld van onderdrukte en verzwegen emoties; emoties die de protagonist wel voelt maar niet precies kan benoemen, die hij vermoedelijk ook niet wil benoemen. Diezelfde avond las ik het boek uit. Het was een oude, onvertaalde uitgave van *Factotum*, de roman die u nu in handen heeft.

Het jaartal: 1944. De Tweede Wereldoorlog is in volle gang, het Amerikaanse leger strijdt op het Europese vasteland. Henry Chinaski, een alcoholische aspirant-schrijver en hoofdrolspeler van dit verhaal, is afgewezen als soldaat en blijft in Los Angeles. Daar ruilt hij het ene roemloze baantje in voor het andere – vandaar ook de titel van de roman, een gebiedende wijs die stamt uit het Latijn en is samengesteld uit de woorden ‘facere’ (‘doen’) en ‘totum’ (‘alles’). Ondertussen biedt de liefde, of wat daarvoor moet doorgaan, geen uitkomst, en weigert zijn favoriete uitgeverij stelselmatig zijn fictie uit te geven.

Er zit een zeldzame, rauwe kracht in de beknopte verteltoon. Het verhaal is tragisch, maar het verdriet wordt nergens uitgesmeerd; Chinaski is hard en kritisch, zeker als het om hemzelf gaat. De buitenwereld is misschien verrot, maar Chinaski zelf staat daar nooit boven. Hij is niet verheven of speciaal, hij is net zo grauw als de rest. Na zijn zoveelste ontslag merkt hij op: *‘Ik begon een nieuwe baan altijd met het gevoel dat ik er snel weer de brui aan zou geven of ontslagen zou worden, en dat gaf me een ontspannen manier van doen die werd aangezien voor intelligentie of een of andere geheime kracht.’* Het zijn zulke zinnen – eigenzinnig, schijnbaar gevoelloos en daardoor zo indringend – die *Factotum* een heel eigen geluid geven en Chinaski’s verhaal op overtuigende wijze voortstuwen, van bijbaantje naar bijbaantje, van vrouw naar vrouw, van whiskyglas naar whiskyglas. Zonder dat er ooit iets werkelijk verandert.

Nee, het semiautobiografische *Factotum* heeft geen verhaal dat zich laat samenvatten in een paar ronkende zinnen, er is nauwelijks sprake van een plot. Een enkele criticus heeft de roman daarom ook bekritiseerd: waar gaat het verhaal uiteindelijk nou over, moet er niet enig groots drama in, had de roman op deze manier niet twee keer zo dun kunnen zijn?

Maar de kracht van *Factotum* schuilt juist in die herhaling en in het gebrek aan schokkende ontwikkelingen. Chinaski's leven staat niet in het teken van grote gebeurtenissen, er is geen alles-overheersend verdriet of tragisch verlies. Zijn grootste drama schuilt uiteindelijk in de afwezigheid van drama – en door die herhaling van richtingloze baantjes en oppervlakkige liefkozingen, wordt overtuigend de indruk gewekt dat er geen ontkomen aan is. Chinaski's leven mondt niet uit in een climax, het sukkelte gewoon door, en door Bukowski's rauwe taalgebruik kun je niet anders dan met hem meegaan.

Hoe zwartgallig of vulgair de scènes soms ook worden, er is nergens sprake van leedvermaak of zelfmedelijden. Daarvoor kijkt Chinaski ook te nadrukkelijk terug. Zijn hele verhaal is in de verleden tijd geschreven, en soms wekt hij tijdens een scène zelf al de indruk dat hij er niet werkelijk aan deelneemt, maar van een afstandje toekijkt. Hij registreert vooral, wat hij doet en met wie hij praat, en juist doordat hij niet expliciteert wat hij allemaal voelt of denkt, zijn wij in staat om zelf te voelen en te denken. Geen enkele zin lijkt opgeschreven om een bepaald effect op te roepen, en juist daardoor is de heldere, droogkomische taal zo bijzonder doeltreffend. Alsof Bukowski tegenover je zit in een café en je dit verhaal vertelt, zonder onderbreking of aarzeling. Alsof het er alleen maar zó kan staan.

En dus gaan wij, de lezers, erin mee. Mee met de registrerende blik van Chinaski, mee langs alle figuranten in zijn leven. Omdat er geen andere mogelijkheid is. Omdat wij uiteindelijk net zoals de hoofdpersoon hopen op houvast, op zekerheid, omdat

we het net zoals hij anders willen doen dan de mensen in onze omgeving, omdat we zoeken zonder te weten waarnaar.

In dat opzicht is de kale achterkant van die oude, Amerikaanse uitgave perfect getroffen: *Factotum* is een roman over eenzaamheid en leegte. En meer nog dan dat gaat het uiteindelijk over wat er uit die leegte kan ontstaan, over de mogelijke vruchtbaarheid en het potentiële geluk van het alleen-zijn. Halverwege de roman zegt Chinaski: *'Ik was iemand die kracht putte uit alleen-zijn; zonder alleen-zijn was ik zoals anderen zonder eten of water. Iedere dag zonder alleen-zijn verzwakte me. Ik was niet trots op mijn alleen-zijn, maar ik was er afhankelijk van. Het donker van de kamer was als zonlicht voor me.'*

Hier zien we hoe er uit absolute leegte, een donkere kamer zonder anderen, de kiem van een schrijverschap ontstaat. Dat gegeven voegt een heel nieuwe betekenislaag aan de roman toe en zorgt ervoor dat er ondanks de overheersende somberte werkelijk iets op het spel staat. Zo bekeken is het ook niet verwonderlijk dat Chinaski, ondanks talloze tegenslagen, alsmear verder blijft schrijven, met een ambitie en volhardendheid die niet lijken te passen bij zijn gedrag. *'M'n ambitie wordt belemmerd door luiheid,'* merkt Chinaski daar zelf over op in een van zijn vele treffende oneliners. En, elders in de roman: *'Het was waar dat ik niet veel ambitie had, maar er zou toch ook werk moeten bestaan voor mensen zonder ambitie, ik bedoel beter werk dan wat ze je gewoonlijk gaven. Hoe kon je nou in hemelsnaam plezier beleven aan een dag waarop je eerst om halfzeven 's ochtends door de wekker werd wakker gemaakt, dan uit bed sprong, je aankleedde, je eten met moeite naar binnen werkte, scheet, piste, je tanden poetste en je haar kamde, en je ten slotte door het verkeer heen worstelde om ergens naartoe te gaan waar je voornamelijk veel geld verdiende voor iemand anders en je bovendien dankbaar moest zijn voor de kans het te mogen doen?'*

Factotum is een meeslepend verslag van iemands constante

gevecht tussen het conformeren aan de massa en het kiezen van een eigen pad; tussen willen vergeten (door drank) en het willen creëren van herinneringen die de moeite waard zijn; tussen verlangen om te slagen in de maatschappij en het besef dat je anders bent dan de rest. Bukowski doet, juist door zijn richtingloze herhalingen en strakke verteltoon, iets waar weinig andere auteurs in slagen. Hij lijkt het leven te beschrijven zoals het is, net of het niet zomaar een verhaal is, maar werkelijk zo heeft plaatsgevonden. Zijn papieren rebellie heeft daardoor veertig jaar na verschijning nog steeds een zeldzame overtuigingskracht.

Voor John & Barbara Martin

De romanschrijver verlangt er niet naar
de leeuw gras te zien eten.
Hij is er zich van bewust dat een en dezelfde God
de wolf en het lam schiep, toen glimlachte,
'en zag dat het goed was'.

ANDRÉ GIDE

Toen ik om vijf uur 's ochtends in New Orleans aankwam regende het. Ik bleef een tijdje in het busstation zitten, maar de mensen deprimeerden me, dus pakte ik mijn koffer en ging naar buiten in de regen en begon te lopen. Ik wist niet waar ik een kamer kon vinden, waar de arme buurt was.

Ik had een kartonnen koffer die zowat uit elkaar viel. Die was ooit zwart geweest, maar de zwarte verf was er afgeschilferd en het gele karton was zichtbaar geworden. Ik had dit proberen op te lossen door zwarte schoenpoets over het blootgekomen karton te smeren. Terwijl ik in de regen verder liep, begon de schoenpoets op de koffer uit te lopen, en zonder het te weten wreef ik zwarte strepen op mijn beide broekspijpen telkens als ik de koffer in mijn andere hand nam.

Nou ja, het was een nieuwe stad. Misschien zou ik geluk hebben.

Het hield op met regenen en de zon kwam tevoorschijn. Ik was in de zwarte wijk. Ik liep traag verder.

'Hé, zielige bleekscheet!'

Ik zette mijn koffer neer. Op het trapje van een veranda zat een halfbloed en ze schommelde met haar benen. Ze zag er verdomd goed uit.

'Hallo, zielige bleekscheet!'

Ik zei niets. Ik stond daar alleen maar en keek naar haar.

'Wat dacht je van 'n nummertje, zielige bleekscheet?'

Ze lachte naar me. Haar benen waren hoog over elkaar geslagen en ze schopte met haar voeten; ze had mooie benen, hoge hakken, en ze schopte met haar benen en lachte. Ik pakte mijn

koffer op en liep over het tuinpad naar haar toe. Toen merkte ik dat een gordijn aan een raam links van me een beetje bewoog. Ik zag het gezicht van een zwarte man. Hij leek op Jersey Joe Walcott. Ik liep het pad weer af naar het trottoir. Haar lach achtervolgde me door de hele straat.

2

Ik had een kamer op de eerste verdieping tegenover een bar. De bar heette The Gangplank Café. Vanuit mijn kamer kon ik door de open bardeuren in de bar kijken. Ik zag een paar ongure gezichten in die bar, een paar interessante gezichten. Ik bleef 's nachts in mijn kamer en dronk wijn en keek naar de gezichten in de bar terwijl mijn geld opraakte. Overdag maakte ik lange trage wandelingen. Ik zat urenlang naar duiven te staren. Ik at één maaltijd per dag om wat langer met mijn geld te kunnen doen. Ik ontdekte een morsig café met een morsige baas, maar je kreeg er een uitgebreid ontbijt – pannenkoeken, grutten, worst – voor heel weinig geld.

3

Op een dag ging ik, zoals gewoonlijk, de straat op en liep wat te slenteren. Ik was opgewekt en ontspannen. De zon was precies goed. Zacht. Er hing rust in de lucht. Toen ik het midden van het blok naderde, zag ik een man in de deuropening van een winkel staan. Ik wandelde voorbij.

‘Hé, MAKKER!’

Ik bleef staan en draaide me om.

‘Zoek je werk?’

Ik liep naar hem terug. Over zijn schouder kon ik een grote

donkere kamer zien. Er stond een lange tafel met mannen en vrouwen aan weerszijden. Ze hielden hamers vast waarmee ze op voorwerpen sloegen die voor hen lagen. In het donker leken de voorwerpen op mosselen. Ze roken als mosselen. Ik draaide me om en liep de straat verder af.

Ik herinnerde me hoe mijn vader elke avond thuiskwam en tegen mijn moeder over zijn werk praatte. Dat begon als hij de deur binnenstapte, ging door tijdens het avondeten en eindigde in de slaapkamer waar mijn vader om acht uur *'Lichten Uit!'* schreeuwde, zodat hij zijn rust kreeg en krachten kon opdoen voor het werk de volgende dag. Alles draaide om zijn werk.

Op de hoek werd ik aangeklampt door een andere man.

'Luister 's, vriend...' begon hij.

'Ja?' vroeg ik.

'Luister 's, ik ben 'n veteraan uit de Eerste Wereldoorlog. Ik heb m'n leven op 't spel gezet voor dit land, maar niemand neemt me in dienst, niemand geeft me werk. Wat ik gedaan heb wordt niet op prijs gesteld. Ik heb honger, kun je me niet helpen...?'

'Ik heb geen werk.'

'Je hebt geen werk?'

'Dat klopt.'

Ik liep weg. Ik stak de straat over.

'Je liegt!' schreeuwde hij. *'Je werkt. Je hebt 'n baan!'* Een paar dagen later zocht ik een baan.

4

De man achter het bureau droeg een gehoorapparaat en het snoer liep naar beneden langs de zijkant van zijn gezicht tot in zijn hemd waar hij de batterij verborg. Het kantoor was donker en gezellig. Hij droeg een versleten bruin pak met een verkreu-

keld wit overhemd en een stropdas die aan de randen gerafeld was. Hij heette Heathercliff.

Ik had de advertentie in de plaatselijke krant gezien en de firma was in de buurt van mijn kamer.

ZOEK AMBITIEUZE JONGE MAN DIE AAN DE TOEKOMST WIL
WERKEN. ERV. NIET NODIG. BEGIN IN EXPEDITIEAFDELING
EN KLIM OP.

Ik stond buiten te wachten met vijf of zes jonge mannen die allemaal probeerden er ambitieus uit te zien. We hadden onze sollicitatieformulieren ingevuld en stonden nu te wachten. Ik werd als laatste binnengeropen.

‘Meneer Chinaski, waarom bent u bij de spoorwegen weggegaan?’

‘Tja, ik zie geen toekomst in de spoorwegen.’

‘Ze hebben goede vakbonden, gezondheidszorg, pensioen.’

‘Op mijn leeftijd kan pensioen zo goed als overbodig worden beschouwd.’

‘Waarom bent u naar New Orleans gekomen?’

‘Ik had te veel vrienden in Los Angeles, vrienden van wie ik het gevoel had dat ze m’n carrière in de weg stonden. Ik wilde ergens naartoe waar ik me kon concentreren zonder te worden lastiggevallen.’

‘Hoe weten we dat u ’t een tijdje bij *ons* zult volhouden?’

‘Misschien doe ik dat wel niet.’

‘Waarom niet?’

‘Uw advertentie stelde dat er toekomst was voor ’n ambitieuze man. Als hier geen toekomst is, dan moet ik weer vertrekken.’

‘Waarom hebt u zich niet geschoren? Hebt u ’n weddenschap verloren?’

‘Nog niet.’

‘Nog niet?’

‘Nee, ik heb met m’n huisbaas gewed dat ik binnen ’n dag werk zou vinden, zelfs ongeschoren.’

‘Goed, u hoort van ons.’

‘Ik heb geen telefoon.’

‘Dat geeft niet, meneer Chinaski.’

Ik vertrok weer en ging terug naar mijn kamer. Ik ging door de smerige gang en nam een heet bad. Toen trok ik mijn kleren weer aan en liep de straat op en kocht een fles wijn. Ik keerde terug naar mijn kamer en zat bij het raam en dronk en keek naar de mensen in de bar, naar de mensen die voorbijliepen. Ik dronk langzaam en overwoog weer een revolver aan te schaffen en het vlug te doen – zonder er te veel woorden en gedachten aan te verspillen. Een kwestie van lef. Ik vroeg me af of ik wel lef had. Ik dronk de fles leeg en kroop in bed en sliep. Ik werd om een uur of vier ’s middags gewekt door geklop op de deur. Het was een jongen van Western Union. Ik opende het telegram.

M.H. CHINASKI. MORGENVROEG 8 U AANMELDEN.

R.M. HEATHERCLIFF CO.

5

Het was een firma die tijdschriften verspreidde en we stonden aan de inpaktafel en controleerden de bestellingen om te zien of de aantallen wel met de facturen overeenstemden. Daarna tekenden we de factuur en pakten de bestelling in voor verzending buiten de stad, of we legden de tijdschriften opzij voor plaatselijke levering per vrachtwagen. Het werk was makkelijk en saai, maar er heerste voortdurend onrust onder het personeel. Ze maakten zich zorgen om hun baan. Er waren zowel jonge mannen als vrouwen en er leek geen echte opzichter te zijn. Na een

paar uur begonnen twee vrouwen te ruziën. Het ging over de tijdschriften. We waren stripverhalen aan het inpakken en er was iets misgegaan aan de andere kant van de tafel. De twee vrouwen wonden zich meer en meer op tijdens de discussie.

‘Luister ’s,’ zei ik, ‘deze blaadjes zijn het lezen niet eens waard, laat staan dat je er ruzie over maakt.’

‘Hoor ’s,’ zei een van de vrouwen, ‘we weten dat je je te goed voelt voor dit werk.’

‘Te goed?’

‘Ja, je houding. Denk je soms dat we ’t niet hebben gemerkt?’

Toen had ik voor het eerst door dat het niet voldoende was je werk gewoon te *doen*, je moest je ervoor interesseren, je moest er zelfs een passie voor hebben.

Ik werkte daar drie of vier dagen, en toen werden we op vrijdag uitbetaald, precies volgens het aantal uren dat we hadden gewerkt. We kregen gele enveloppen met groene bankbiljetten en de juiste hoeveelheid kleingeld. Echt geld, geen cheques.

Tegen sluitingstijd kwam de vrachtwagenchauffeur iets vroeger terug. Hij zat op een stapel tijdschriften en rookte een sigaret.

‘Ja, Harry,’ zei hij tegen een van de medewerkers, ‘ik heb vandaag opslag gekregen. Ik heb twee dollar opslag gekregen.’

Na m’n werk haalde ik een fles wijn, ging naar mijn kamer, nam een slok, ging naar beneden en belde mijn firma op. De telefoon ging een hele tijd over. Ten slotte nam meneer Heathercliff op. Hij was er nog.

‘Meneer Heathercliff?’

‘Ja?’

‘U spreekt met Chinaski.’

‘Ja, meneer Chinaski?’

‘Ik wil twee dollar opslag.’

‘Wat?’

‘U hoort me goed. De vrachtwagenchauffeur heeft opslag gekregen.’

‘Maar hij werkt al twee jaar bij ons.’
‘Ik heb opslag nodig.’
‘Je krijgt zeventien dollar per week en je vraagt er negentien?’
‘Inderdaad. Krijg ik ze of niet?’
‘Dat kunnen we echt niet doen.’
‘Dan kap ik ermee.’ Ik hing op.

6

’s Maandags had ik een kater. Ik schoor me en ging op een advertentie af. Ik zat tegenover de redacteur, een man in hemdsmouwen met grote wallen onder zijn ogen. Hij zag eruit alsof hij een week niet had geslapen. Het was koel en donker daarbinnen. Het was de zetterij van een van de twee kranten van de stad, de kleinste. Er zaten mannen aan bureaus onder leeslampen aan kopij te werken.

‘Twaalf dollar per week,’ zei hij.

‘Goed,’ zei ik, ‘ik doe ’t.’

Ik werkte met een kleine dikke man met een ongezond ogende buik. Hij had een ouderwets zakhorloge aan een gouden ketting en hij droeg een vest, een groene zonneklep, had dikke lippen en een vlezige donkere uitdrukking op zijn gezicht. De lijnen in zijn gezicht waren nietszeggend en karakterloos; zijn gezicht zag eruit alsof het een paar keer was gevouwen en dan gladgestreken, zoals een stuk karton. Hij droeg schoenen met vierkante neuzen, kauwde tabak en spuwde het sap in een kwispedoor bij zijn voeten.

‘Meneer Belger,’ zei hij over de man die hard aan slaap toe was, ‘heeft hard gewerkt om deze krant weer op de been te helpen. Het is ’n goeie man. We stonden op ’t punt failliet te gaan toen ie de zaak overnam.’

Hij keek me aan. ‘Gewoonlijk geven ze deze baan aan ’n student.’

Hij is een zeikerd, dacht ik, een echte zeikerd.

‘Ik bedoel,’ zei hij, ‘gewoonlijk gaat deze baan naar ’n student. Hij kan dan wat in z’n boeken leren terwijl ie wacht tot ie wordt geroepen. Ben jij ’n student?’

‘Nee.’

‘Gewoonlijk gaat deze baan naar ’n student.’

Ik liep naar mijn werkkamer en ging zitten. De kamer stond vol rijen en rijen metalen laden en in de laden lagen gegraveerde zinken platen die voor advertenties waren gebruikt. Veel van die platen werden steeds weer opnieuw gebruikt. Er lag ook veel zetsel – namen van klanten en logo’s. Telkens als de dikke man ‘*Chinaski!*’ riep, ging ik kijken welke advertentie of welk zetsel hij nodig had. Ik werd vaak naar de concurrerende krant gestuurd om een paar van hun lettersoorten te lenen. Zij leenden ook de onze. Het was een mooie wandeling en ik vond een bar in een steegje waar je voor vijf cent een glas bier kreeg. De dikke man riep me niet dikwijls en die bar werd mijn stamkroeg. De dikke man begon me te missen. Eerst wierp hij me alleen maar onvriendelijke blikken toe. Toen vroeg hij op een dag: ‘Waar ben je geweest?’

‘Even een biertje drinken.’

‘Dit is ’n baan voor ’n student.’

‘Ik ben geen student.’

‘Ik zal je moeten ontslaan. Ik heb iemand nodig die hier altijd aanwezig en beschikbaar is.’

De dikke man nam me mee naar Belger, die er nog steeds even moe uitzag. ‘Dit is ’n baan voor ’n student, meneer Belger. Ik vrees dat deze man hier niet op zijn plaats is. We hebben ’n student nodig.’

‘Goed,’ zei Belger. De dikke man ging weg.

‘Hoeveel krijg je van ons?’ vroeg Belger.

‘Vijf dagen.’

‘Oké, breng dit naar de loonadministratie.’